

УДК 343.9 : 32.019.5 – 053.81.

І.В. Наумова,
здобувач ДНДІ МВС України

ОЦІНКА МОЛОДДЮ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО БОРОТЬБИ З НЕЮ

На основі аналізу результатів моніторингового опитування студентів м. Києва за період 2002–2015 рр. визначено їх оцінку динаміки злочинності в місті, стану їх особистої безпеки та прогноз його змін на наступний рік, оцінку роботи поліції та рівень довіри до неї, встановлено ступінь готовності респондентів допомагати роботі поліції та найбільш прийнятні форми такої допомоги; визначено закономірності динаміки зазначених показників протягом цього періоду.

Ключові слова: злочинність, оцінка динаміки злочинності, оцінка діяльності поліції, рівень довіри до поліції, ступінь готовності допомагати поліції, закономірності динаміки показників злочинності.

На основе анализа результатов мониторингового опроса студентов г. Киева за период 2002–2015 гг. определена их оценка динамики преступности в городе, состояния их личной безопасности и прогноз его изменений на следующий год, оценка работы полиции и уровень доверия к ней, степень готовности респондентов помогать работе полиции и наиболее приемлемые формы такой помощи; установлены закономерности динамики данных показателей на протяжении указанного периода.

Ключевые слова: преступность, оценка динамики преступности, оценка деятельности полиции, уровень доверия к полиции, степень готовности помогать полиции, закономерности динамики показателей преступности.

On the basis of the results of the monitoring survey of students in Kyiv for the period 2002–2015 their assessment of dynamics of crime in the city, the state of their personal safety and the forecast of its changes for next year, the assessment of police work and level of trust in the police, the degree of readiness of the respondents support the work of the police and the most appropriate form of such assistance, the regularities of the dynamics of these indicators of victimization during the specified period was established.

Keywords: criminality, assessment of the dynamics of crime, evaluation of the police, level of trust in the police, readiness to assist the police, regularities of the dynamics of crime rates.

Починаючи з 1998 року, авторським колективом науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України (до 2006 р. – НДІ НАВСУ) за нашою участю проводяться щорічні опитування студентів м. Києва з питань, результати яких уже неодноразово висвітлювалися в літературі [1, с. 205–209; 2, с. 22; 3]. Але до цього часу були оприлюднені лише результати аналізу відповідей респондентів на запитання, що стосувалися ступеня їх віктимізації, тобто кількості випадків вчинення щодо опитаних злочинів певних видів, подання або неподання заяв про зазначені злочини до поліції (до 2015 р. – міліції). Між тим, у ході зазначеного моніторингового опитування ставилося значно ширше коло запитань, відповіді на які, на наш погляд, мають

кримінологічне значення. Це запитання щодо оцінки населенням стану злочинності, діяльності поліції по боротьбі з нею, ставлення громадян до такої діяльності та ступеня їхньої довіри до поліції. Такі дані дозволяють розкрити важливі аспекти кримінальної ситуації в м. Києві, ставлення студентської молоді до злочинності та діяльності поліції щодо протидії цьому явищу.

Мета статті – проаналізувати результати опитувань студентів м. Києва на зазначені вище запитання за 2002–2015 рр. та визначити на цій основі оцінку студентською молоддю динаміки злочинності, рівень її довіри до поліції, готовність сприяти їй у протидії злочинності, бачення студентами найбільш важливих напрямів запобігання злочинам. Використані в ході аналізу дані обмежені зазначеним періодом, оскільки саме протягом цих років використовувався відпрацьований стандартний варіант анкети, який у подальшому не змінювався.

Перше із кола запитань відносно оцінки молоддю проблеми злочинності та діяльності органів поліції по боротьбі з нею стосувалося визначення характеру динаміки злочинності в м. Києві. Відповіді на це запитання представлені на рисунку 1.

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Як ви думаєте, чи зросла злочинність у м. Києві в поточному році?” (у %)

Найбільший відсоток проанкетованих (від 30 % до 60 %) протягом періоду проведення опитувань вважали, що злочинність в місті в поточному році зросла. В останні три роки відсоток таких осіб був найвищим протягом зазначеного періоду.

Частка осіб, які вважали, що злочинність у місті за рік залишилась незмінною, складала в різні роки від 15 % до 30 %. Чисельність респондентів, які підтримали твердження про зменшення злочинності, весь час була незначною та не перевищувала 7 %. Значна частина респондентів (у середньому 30 % усіх опитаних) не змогла визначитися з відповіддю на це запитання.

Слід зазначити, що у 2004 р., 2006 р. та 2007 р. більше третини опитаних вважали, що злочинність у місті в ці роки зросла, і ще майже третина – що вона залишилася на тому ж рівні, тоді як за офіційними статистичними даними вона знижувалася. Це дає підстави стверджувати, що офіційна інформація про кількість зареєстрованих злочинів не потрапляє до опитаних або не сприймається ними. Очевидно, на їх оцінку стану злочинності в місті більшою мірою впливають такі фактори, як переважання негативних оцінок у засобах масової інформації, критичний тон висловлювань з цього приводу вищих посадових осіб держави,

політичних лідерів і власні спостереження громадян щодо реального розповсюдження злочинної поведінки.

Загальне бачення ситуації зі станом злочинності в місті Києві у студентів різної статі протягом періоду проведення опитувань було однаковим. Але серед жінок відсоток тих, хто відмічав зростання злочинності, був більший, ніж серед чоловіків (в середньому 46 % та 35 % відповідно).

Опитані також оцінили зміни стану особистої безпеки в поточному році. За період проведення опитувань більшість респондентів (у середньому 52,5 %) вважали, що він лишився таким самим, як і в минулому році (рис. 2). Серед решти опитаних переважали негативні оцінки. Від 8 % до 20 % з них у різні роки вважали, що він значно погіршився, та ще від 13 % до 30 % – що трохи погіршився. В останньому році періоду, що розглядається, збільшилися частки осіб, які відмітили незначне поліпшення стану їх особистої безпеки – до 13,7 %, а також суттєве поліпшення – до 2,4 %. Характерно, що з альтернативами цього запитання визначилися майже всі респонденти: лише в середньому 7 % зазначили альтернативу “важко відповісти”, 0,5 % – відмовилися відповідати на це запитання, отже, дана проблема є актуальною для респондента.

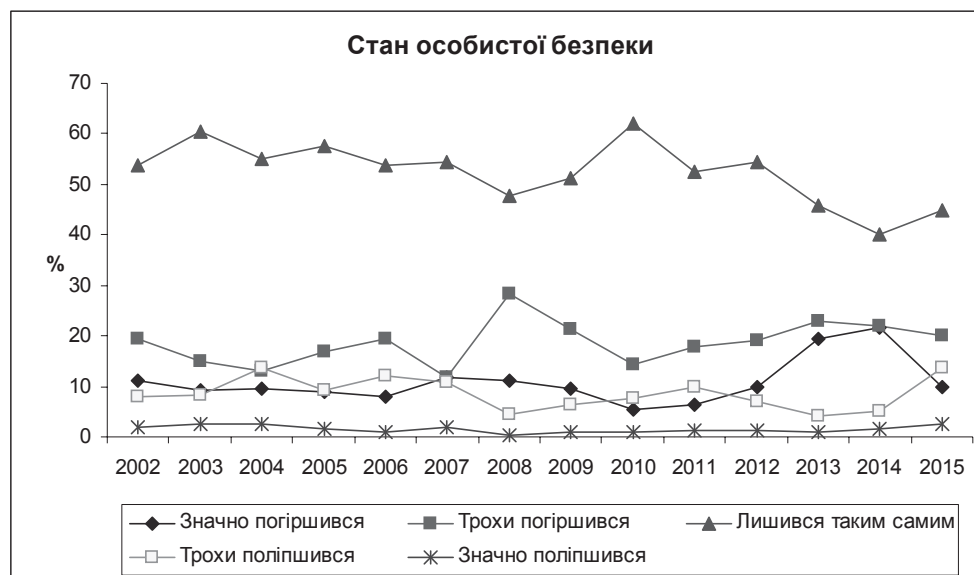

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів щодо стану їх особистої безпеки (у %)

Співставлення відповідей на це питання серед осіб різної статі показав, що чоловіки більш позитивно, ніж жінки, оцінюють стан їх особистої безпеки. Так, відсоток жінок, які вважали, що він значно погіршився, складав у середньому 11,3 %, а тих, хто вказав на невелике погіршення – 21,1 %. Серед чоловіків ці показники склали відповідно 8,3 % та 15,2 %.

Учасникам дослідження було також запропоновано сформулювати власний прогноз стану безпеки у столиці на наступний рік (таб. 1).

Протягом усього періоду проведення опитувань більша частина респондентів вважали, що стан безпеки в м. Києві в наступному році залишиться на минулорічному рівні. Їх частка змінювалася в різні роки від 25 % до 42 % і дорівнювала в середньому 35 %. В останні три роки вона знизилася і у 2015 р. складала 25,3 %.

Таблиця 1

**Розподіл відповідей респондентів щодо їх прогнозу стану безпеки
у м. Києві в наступному році (у %)**

	Роки													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Значно поліпшиться	4,7	6,2	12,4	6,5	10,5	9	5,9	9	8,6	6,5	8	8,9	10,7	13,7
Дещо поліпшиться	24,2	27	28,5	26,2	30,1	25,9	15,8	18,1	17,3	20,5	17,4	24,4	19	30,1
Залишиться на такому ж рівні	36	34,2	28,5	36,9	35,9	35,1	39,3	37,8	41,2	41,3	41,3	26	32,2	25,3
Дещо погіршиться	7,8	5,9	5,2	9,6	5	5,2	14,1	8,6	8,7	8,1	9,7	10	12,3	8,7
Значно погіршиться	3,1	3,5	5	3,7	3	3,6	8,6	9	6,2	5,9	8,6	16,5	9,2	5,4
Важко відповісти	21,7	20,1	16,1	15,5	14,6	19,6	14,3	15,8	16	16,7	14,2	13,2	14,9	14,8

Слід відзначити порівняно великий відсоток оптимістичних прогнозів. У середньому 35,2 % опитаних студентів у 2002–2007 рр. вважали, що стан безпеки у м. Києві поліпшиться, а 10 % – що погіршиться. У 2008–2012 рр. ситуація змінилася: відсоток позитивних прогнозів зменшився і склав у середньому 25 %, а негативних – навпаки збільшився та коливався від 14 % до 22 %. У наступні два роки періоду проведення опитувань зросла частка як тих осіб, які вважали, що в наступному році стан безпеки в місті поліпшиться (33,3 % у 2013 р. та 29,7 % у 2014 р.), так і тих, хто вважав, що він стане гіршим, ніж у попередньому році (26,4 % та 21,5 % відповідно). Така ситуація, ймовірно, є наслідком подій, які сталися в країні наприкінці 2013 р. – початку 2014 р., та відображає розподілення осіб, що сприймали ці події позитивно і сподівалися на покращення ситуації (оптимісти), та тих, хто сприймав їх негативно та вважав, що ситуація зі станом безпеки може тільки погіршитися (песимісти). У 2015 р. на фоні створення в м. Києві нової поліції значно збільшився відсоток респондентів, які очікують у наступному році поліпшення (43,8 %), а частка песимістів навпаки знизилась (14,1 %). Суттєвої різниці прогнозової оцінки стану безпеки в столиці між жінками та чоловіками не спостерігалось. Серед жінок дещо більша, ніж серед чоловіків, частка респондентів, які очікують його поліпшення, а також тих, хто не може визначитися з відповіддю.

Учасникам опитування пропонувалося оцінити якість роботи органів поліції (рис. 3).

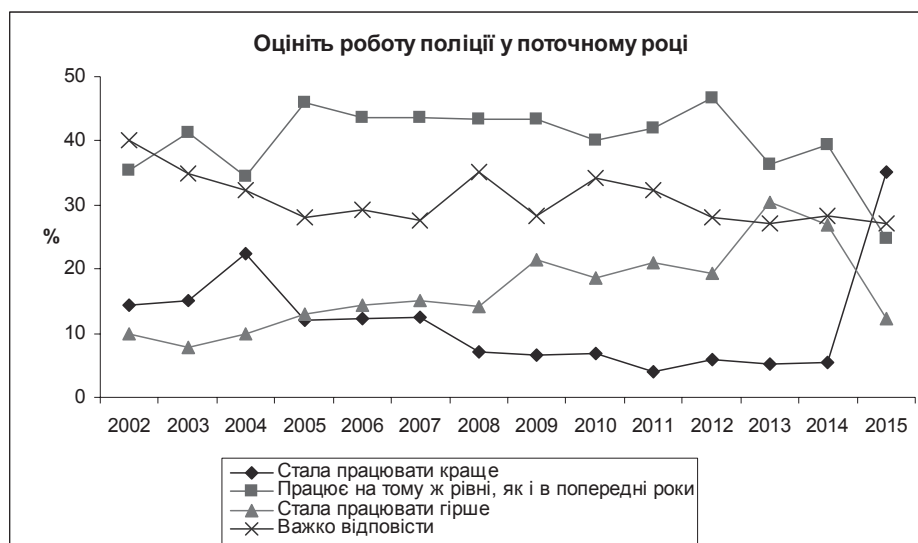

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання
“Оцініть роботу поліції в м. Києві у цьому році?” (у %)

Протягом 2002–2004 рр. кількість респондентів, які вважали, що поліція в м. Києві стала працювати краще, була вище, ніж тих, що оцінювали її роботу негативно. Починаючи з 2005 р., ситуація змінилася. Частка осіб, які вважали, що поліція стала працювати гірше, майже постійно збільшувалась і у 2014 р. становила 27 %. Протягом усього періоду відносна більшість (у середньому 41 % опитаних) вважали, що вона працює на тому ж рівні, як і в попередні роки. Слід відмітити, що серед представників студентської молоді багато осіб (у середньому 31,2 %), не змогли визначитися з відповіддю. Ці дані свідчать про недостатній рівень обізнаності студентської молоді про реальну роботу поліції.

Ймовірно, головним фактором наведеного розподілу оцінок роботи поліції за ці роки в місті стало зростання в ЗМІ критичних матеріалів щодо її роботи.

У 2015 р. відсоток позитивних оцінок діяльності поліції збільшився одразу в 7 разів з 5 % до 35 %, а негативних – знизився з 27 % до 12 %. Крім того, суттєво зменшилася також частка респондентів, які вважають, що рівень роботи поліції не змінився. Такі суттєві зміни оцінок були зумовлені реформою поліції, яка розпочалася зі створення у м. Києві у липні 2015 р. нової патрульної поліції. Поява нових поліцейських підрозділів була сприйнята суспільством з ентузіазмом. Гарні молоді співробітники, охайна форма, ввічливе і коректне поводження з громадянами. Скоротився час прибуття правоохоронців, збільшилась кількість звернень на 102, що свідчило про збільшення довіри населення. Все це породило очікування значного покращання роботи поліції в країні, які були авансом трансформовані респондентами у більш високі оцінки її діяльності.

Оцінки діяльності поліції, які давали респонденти різної статі, загалом збігалися. Жінки трохи частіше, ніж чоловіки не могли визначитись з відповіддю на це питання (в середньому 31 % та 27 %). Відповідно, більшим був відсоток як позитивних, так і негативних оцінок серед проанкетованих студентів чоловічої статі (відповідно 13,5 % та 20,7 % серед чоловіків проти 8,9 % та 16,3 % серед жінок).

Довіра населення до соціальних інститутів є необхідною умовою їх роботи. З огляду на це, респондентам було запропоновано вказати ступінь власної довіри до поліції (рис. 4).

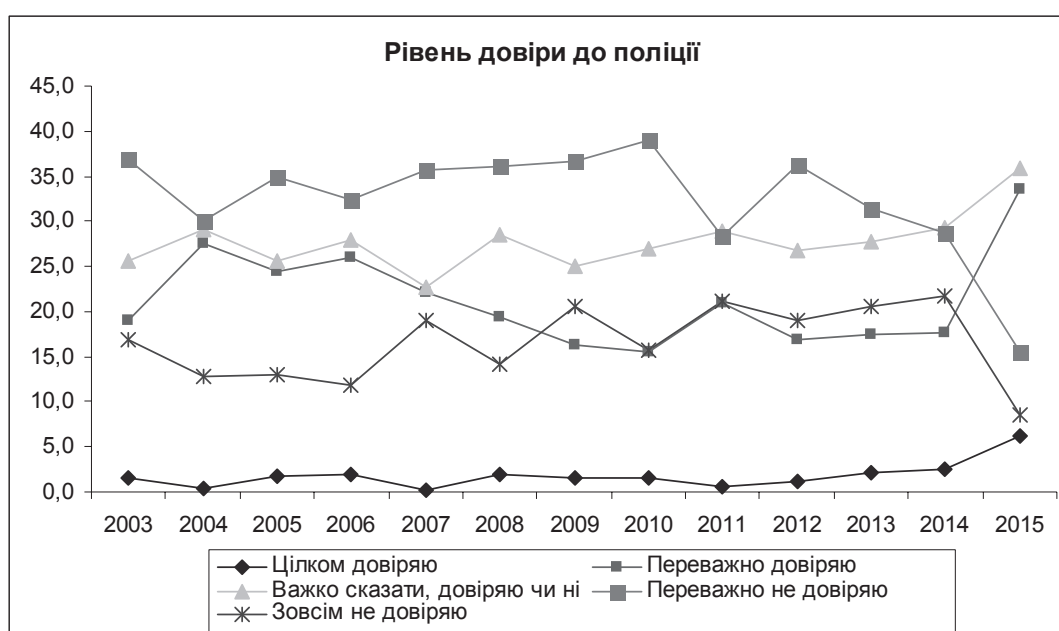

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Який рівень вашої довіри до поліції?” (у %)

У 2003–2014 рр. більше 30 % опитаних переважно не довіряли і від 15 % до 20 % зовсім не довіряли поліції. Ще близько 25 % не могли визначитися: довіряють чи ні. Відсоток респондентів, які переважно довіряли поліції, у 2004 р. становив 27,5 %, а в наступні роки переважно зменшувався та у 2014 р. складав 17,6 %, а тих, хто цілком довіряв, був найменшим та дорівнював в середньому за цей період 1,5 %. Таким чином, у цілому більшість студентів (у середньому 51,1 %), які взяли участь у опитуванні, протягом зазначеного періоду вказували на низький рівень довіри до поліції.

У 2015 р. рівень довіри до поліції суттєво змінився. Частка тих, хто не довіряє поліції знизилася до 24 %. Водночас відсоток осіб, які певною мірою їй довіряли, збільшився з 21,7 % (середній показник за 2003–2014 рр.) до 39,9 % у 2015 р. Причина таких змін була тією ж, що і аналогічних змін оцінок роботи поліції у цьому році.

Таким чином, рівень довіри студентів до поліції протягом більшості років проведення опитувань слід визнати невисоким, але відмітимо, що він є значно вищим, ніж за результатами опитувань усього населення країни останніх років. Суттєве зростання цього показника у 2015 р. є результатом створення нових підрозділів поліції та виникнення в суспільстві очікувань значного покращення їх роботи.

У процесі дослідження вивчалася також готовність студентської молоді сприяти роботі поліції щодо протидії злочинності. Більшість учасників опитування висловились за сприяння поліції в боротьбі зі злочинністю, але респонденти по-різному поставилися до конкретних форм допомоги (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл респондентів за можливою формою їх сприяння роботі поліції по боротьбі зі злочинністю (у %)

	Роки													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Виступити як свідок, понятий під час розслідування та судового розгляду кримінальної справи, у т.ч.:	29,1	32,4	27,1	26,2	40,3	43,5	44,3	39,5	36,8	32,5	45,2	45,9	40,2	44,4
Виступити як свідок	–	–	–	19,6	35,1	37,1	34,9	31,9	29,7	26	37,2	40,4	34,5	36,8
Виступити як понятий при здійсненні слідчої дії (обшук тощо)	–	–	–	15,1	19,3	25,5	27,7	28,2	24,2	18,5	28,2	26	23,2	25,9
Повідомити поліцію, якщо стало відомо про підготовку до вчинення злочину	47,4	50,5	45,3	34,1	46,1	37,7	41,4	40,1	34,6	36,4	42,6	45,5	38,9	41,8
Викликати поліцію в разі вчинення злочину у присутності опитуваного або знаходження ним явних слідів вчинення злочину	59,1	59,4	49,6	50,6	64,1	59,1	61,6	58,6	52,8	50,6	58,5	60	49,8	55,3
Попередити або припинити злочин чи правопорушення власними силами	18,6	18,3	21,9	14	17,1	20,2	18,3	16,6	18,2	15,6	20,9	27	17,8	19,4
Допомогти працівникам поліції припинити злочин (спільне знешкодження злочинця із застосуванням фізичної сили, доставляння його до райвідділу)	15,7	19,1	21,7	12,7	13	14,8	12	11,8	13,1	14,2	16,3	21,3	19	18,1
Надати в розпорядження поліції свій автомобіль, телефон, якщо це необхідно для переслідування та затримання злочинця	14,8	11,6	10,1	17,3	11,6	12,4	10,5	8,4	8,9	8,1	9,9	14,2	10,2	13,5

	Роки													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Взяти участь в охороні громадського порядку в складі ДНД	2	3	3,7	3,3	2,5	3,8	4	4	4,6	2,6	4,7	13,4	9,8	8,7
Бути позаштатним співробітником поліції	9,8	10,2	10,5	10,3	7,7	7,8	8,2	7,4	10	7,1	8,8	10,4	9,6	9,4
Негласно співпрацювати з працівниками поліції	–	–	–	7,6	8	9,6	10,5	6,7	7,8	9,8	10,1	11,8	12,3	12
Не вважають за необхідне сприяти діяльності поліції	19,2	16,6	18,2	15,5	8,3	9,2	7,6	7,4	10,7	10,4	8,2	5,1	9,2	7,4
Важко відповісти	–	–	–	15,5	9,9	14	11,1	14,1	16,6	21,3	14,4	12,6	15,7	13,7

Як видно з таблиці 2, більше половини респондентів готові викликати поліцію у випадку скоєння в їхній присутності злочину або правопорушення. Від 25 % до 50 % представників студентської молоді м. Києва готові були повідомити поліцію про скоєний злочин або підготовку до нього.

Значно меншою є готовність респондентів сприяти діяльності поліції у формах, які передбачають значні витрати часу. Так, близько третини опитаних готові виступити свідком і від 15 % до 28 % – понятим у ході розслідування та судового розгляду кримінальної справи (кримінального провадження).

Зазначимо, що досить значна кількість респондентів була готова до активних дій з припинення власними силами злочину або правопорушення (близько 20 %) та допомоги в цьому працівникам поліції (16 %). Ще в середньому 11,6 % опитаних можуть, якщо це необхідно для переслідування та затримання злочинця, надати в розпорядження правоохоронців свій автомобіль та телефон.

Із загальної кількості респондентів у середньому лише 9,2 % заявили, що не вважають за необхідне допомагати поліції. Слід відмітити, що наприкінці 2013 р. їх відсоток був найменшим за весь період проведення анкетування (5,1 %), але в останні два роки він знову збільшився.

З наведених даних видно, що протягом 2002–2012 рр. позитивне ставлення до традиційних і поширених за радянських часів форм співробітництва населення з правоохоронцями (участь у ДНД, позаштатне співробітництво, негласна співпраця) висловлювала дуже незначна частка учасників опитування. В останні три роки ситуація дещо змінилася. У 3 рази збільшився відсоток респондентів, які бажають взяти участь в охороні громадського порядку в складі ДНД. Якщо у 2002–2012 рр. він складав у середньому 3,4 %, то у 2013–2015 рр. – вже 10,6 %. Збільшилася також частка осіб, які готові негласно співпрацювати з працівниками поліції (відповідно в середньому 8,8 % за минулий період та 12% в останні роки). Бажання бути позаштатним співробітником поліції висловили протягом всього періоду проведення опитувань від 8 % до 10 % учасників анкетування. З огляду на такий стан громадської думки щодо цього питання, спроби реанімувати зазначені форми співробітництва населення з поліцією виглядають перспективними.

Між опитаними різної статі спостерігаються деякі розбіжності у відповідях на це запитання. Так, чоловіки серед можливих форм сприяння роботі поліції по боротьбі зі злочинністю частіше, ніж жінки обирають активні форми із застосуванням фізичної сили. Це такі, як попередження або припинення злочину власними силами (в середньому 27,9 % серед опитаних чоловіків і 13,3 % серед жінок) та спільне зі співробітниками поліції знешкодження злочинця, доставляння його до райвідділу (23,3 % та 9,2 %). На відміну від чоловіків, жінки готові частіше викликати поліцію у випадку скоєння у їхній присутності злочину (в середньому 62,8 % серед опитаних студентів жіночої статі і 48,9 % серед чоловічої), повідомити поліцію про скоєний злочин або підготовку до нього (44,1 % та 34,7 %), надати в розпорядження поліції свій автомобіль, телефон, якщо це необхідно для переслідування та затримання злочинця (12,8 % та 9,9 %), а також виступити як свідок (34,7 % та 29,7 %) або понятий (24,7 % та 23,1 %). Слід звернути увагу, що

відсоток осіб, які не вважають за необхідне сприяти діяльності поліції, серед чоловіків у два рази більший, ніж серед жінок (13,4 % та 6,6 % відповідно).

Загалом, можна констатувати, що за період проведення опитувань ступінь готовності населення до сприяння діяльності поліції по боротьбі зі злочинністю не знизився. Досить значна кількість респондентів, особливо в останньому році, демонструють готовність до активної протидії злочинам та правопорушенням.

Узагальнюючи наведені дані, можна зробити такі висновки.

1. Серед опитуваних переважає негативна оцінка динаміки злочинності в м. Києві та стану їх особистої безпеки. Загальне бачення цього питання у студентів різної статі протягом періоду проведення опитувань було однаковим, але серед жінок відсоток тих, хто відмічає зростання злочинності та погіршення стану безпеки, був вищим, ніж серед чоловіків. Розбіжності в оцінках опитаними динаміки злочинності в місті за певні роки та відповідних статистичних даних свідчать про те, що ці дані студентам здебільшого невідомі, а їх уявлення щодо динаміки злочинності формується переважно під впливом інформації, що розміщується у ЗМІ.

Протягом усього періоду проведення опитувань більшість респондентів вважали, що в наступному році стан безпеки у столиці залишиться на минулорічному рівні. Слід відмітити порівняно великий відсоток оптимістичних прогнозів щодо цього питання, який у 2015 р. суттєво збільшився на фоні проведення реформи поліції.

2. Протягом розглядуваного періоду більшість опитаних вважали, що поліція працює на тому ж рівні, як і в попередні роки. Водночас у 2005–2014 рр. спостерігалася тенденція відносного зростання частки осіб, які вважали, що поліція стала працювати гірше, і зменшення відсоткового показника тих, хто висловлював протилежну думку. У 2015 р. відсоток позитивних оцінок щодо діяльності поліції збільшився одразу у 7 разів, що було викликано створенням у м. Києві у липні 2015 р. нової патрульної поліції, яка відразу завоювала симпатії жителів столиці.

3. Протягом аналізованого періоду більшість опитаних переважно або зовсім не довіряли поліції. У 2015 р. відбулася різка зміна ситуації, і частка респондентів, що висловили довіру до поліції, суттєво перевищила частку тих, хто дотримувався протилежної думки. Таке зростання рівня довіри було зумовлене проведенням реформи поліції та поширення в суспільстві очікувань суттєвого покращення її роботи, що позначилося й на показниках довіри до неї. Як довго протримається такий високий рівень довіри до поліції, покаже час.

4. Ступінь готовності студентської молоді сприяти роботі поліції є достатньо високим, особливо в останні роки. Більшість опитаних готові викликати поліцію у випадку скоєння в їхній присутності злочину, проінформувати про скоєний злочин або підготовку до нього. Близько третини опитаних готові виступити свідком або понятим. Значною є доля респондентів, готових до більш активних форм співробітництва з працівниками поліції. В останні роки суттєво зросла частка опитаних, які позитивно ставляться до традиційних і поширених за радянських часів форм співробітництва з органами поліції, що свідчить про доцільність спроб їх відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулик О.Г. Злочинність в Україні : тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / О.Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.

2. Кулик О.Г. Злочинність в Україні : теорія і практика кримінологічного дослідження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / О.Г. Кулик ; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. – К., 2013. – 40 с.

3. Наумова І.В. Моніторингове віктимологічне опитування студентів м. Києва : основні результати / І.В. Наумова // Кримінологічна теорія і практика : досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 року) / ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джуца, В.В. Василевич та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 112–115.

Отримано 20.01.2017